

Základy filozofie

úvod do etiky

Tomáš Ondráček

ondracek.t@mail.muni.cz

Faculty of Economics and Administration, Masaryk University

ÚVOD

Gýgův prsten

... a vskutku, kdykoli otočil kámen dovnitř, stával se neviditelným, když pak ven, viditelným. Vypozorovav to, hned dokázal se dostat mezi posly posílané ke králi, a když tam přišel a svedl jeho ženu k cizoložství, nastrojil spolu s ní králi úklady, zavraždil je, a takto se zmocnil vlády. Nuže kdyby byly takové prsteny dva a jeden z nich by si nastrčil člověk spravedlivý, druhý nespravedlivý, nebyl by asi, jak se zdá, nikdo tak ze železa, aby setrval ve spravedlnosti a měl dost síly zdržovati se cizího majetku a nedotýkati se ho, i když by mu bylo volno například z trhu si bez bázně bráti, cokoli by chtěl, i vcházeti do domů a obcovati, s kýmkoli by chtěl, i zabíjeti a z pout vyprošťovati, kohokoli by chtěl, i ostatní věci na světě dělati jako nějaký bůh. Takto pak jednaje, nekonal by nic jiného než druhý, nýbrž oba by směřovali k témuž cíli.

(Picha & Pichová, 2013; Platón, 2001)

Předseda správní rady I

Viceprezident společnosti zašel za předsedou správní rady a oznámil mu: „Uvažujeme o zahájení nového programu. Pomůže nám zvýšit zisk, ale zároveň poškodí životní prostředí.“ Předseda správní rady odpověděl: „Životní prostředí mě vůbec nezajímá, chci jen dosáhnout co největšího zisku. Pustte se do nového programu.“ Spustili nový program a opravdu došlo k poškození životního prostředí.

Účastníci výzkumu byli požádáni, aby určili, do jaké míry předseda zavinił vzniklou situaci (na stupnici od 0 do 6), a měli určit, zda podle jejich mínění předseda úmyslně poškodil životní prostředí.

(Knobe, 2003; Picha & Pichová, 2013)

Předseda správní rady II

Viceprezident společnosti zašel za předsedou správní rady a oznámil mu: „Uvažujeme o zahájení nového programu. Pomůže nám zvýšit zisk a také pomůže životnímu prostředí.“ Předseda správní rady odvětil: „Životní prostředí mě vůbec nezajímá, chci jen dosáhnout co největšího zisku. Pustte se do nového programu.“ Spustili nový program a opravdu došlo ke zlepšení životního prostředí.

Účastníci výzkumu byli požádáni, aby určili, do jaké míry předseda zavínil vzniklou situaci (na stupnici od 0 do 6), a měli určit, zda podle jejich mínění předseda úmyslně pomohl životnímu prostředí.

(Knobe, 2003; Picha & Pichová, 2013)

vymezení a otázka

vymezení etiky

Etika jako nauka o dobru.

základní otázka

Co je dobro?

základní členění

podle úrovně zkoumání

- METAETIKA
 - dobro

- NORMATIVNÍ ETIKA
 - normy

- APLIKOVANÁ ETIKA
 - aplikace a konkrétní problémy

METAETIKA

otázky

otázky

- Odkud se bere dobro?
- Je dobro něčím objektivním (jsoucím), nebo se jedná o lidský vynález?
- Co jsou etické principy? Lze je zdůvodnit?

metafyzická témata

otázky

- Odkud se bere dobro?
- Je dobro něčím objektivním (jsoucím), nebo se jedná o lidský vynález?

morální objektivismus a realismus

Morální hodnoty (dobro) jsou

- objektivní (jsoucí),
- absolutní,
- neměnné,
- universální,
- ...

morální objektivismus: varianty

- PLATÓN
 - samostatné entity
- SAMUEL CLARKE
 - vztahy mezi entitami
- NATURALISMUS
 - přirozené fakty a vlastnosti
 - sociobiologie
- ...

morální objektivismus: problémy

- časový problém
 - problém proměn hodnot v čase
- problém jiných kultur
 - problém rozdílných kulturních hodnot
 - problém **W.E.I.R.D. people**
 - Western, Educated, Industrialised, Rich and Democratic
- problém pohlaví
 - Jsou morální hodnoty jiné pro ženy a pro muže?
- ...

morální relativismus

KULTURNÍ	INDIVIDUÁLNÍ
Michel Montaigne	Friedrich Nietzsche
Morální hodnoty (dobro) jsou závislé na kultuře.	Morální hodnoty (dobro) jsou závislé na jednotlivcích.

morální relativismus: problémy

- problém dohod
 - mezi různými kulturami
 - mezi lidmi
- problém vymahatelnosti
- ...

morální sféry

- Co vše patří do morální sféry?
- Kdo může nést morální odpovědnost?
- Ke komu, k čemu se lze chovat morálně?
- Ke komu, k čemu máme morální odpovědnost?

morální sféry

PETER SINGER

(preferenční utilitarismus – personismus)

- speciesismus
- otázka preferencí
- otázka bolesti

sémantická témata

otázky

- Je možné říci, zda jsou morální soudy pravdivé?
- Je možné zdůvodnit morální soudy?
- Jak je možné zdůvodnit morální soudy?

non-kognitivismus

- Morální soudy nejsou pravdivé, nebo nepravdivé.

- emotivismus (A. J. Ayer)
 - „Zabíjení – fuj!“
- expresivismus
 - „Nemám rád zabíjení.“
- preskriptivismus
 - „Nezabíjej!“

non-kognitivismus: problém

The Frege-Geach Problem (Geach, 1964)

Pokud je lhaní špatné, pak navádět mladšího bratra ke lži je špatné.
Lhaní je špatné.

Navádět mladšího bratra ke lži je špatné.

kognitivismus

- Morální soudy jsou pravdivé, nebo nepravdivé.
- naturalismus
 - Morální soudy jsou redukovatelné na přirozené fakty a vlastnosti.

kognitivismus: problém

Argument otevřené otázky
naturalistický omyl

- Morální soudy jsou pravdivé, nebo nepravdivé.
- naturalismus
 - Morální soudy jsou redukovatelné na přirozené fakty a vlastnosti.

další témata

- David Hume – Pojednání o lidské přirozenosti (1739):
is-ought problem
 - problém přechodu od „je“ k „mělo by být“
 - problém přechodu od deskripcí k preskripcím
 - Z popisu světa nelze odvodit, že by svět měl nějak být.

- moralistický omyl / reverzní naturalistický omyl
 - problém přechodu od „mělo by být“ k „je“
 - problém přechodu od preskripcí k deskripcím
 - Z toho, co by mělo být, nelze odvodit, že svět nějak je.

psychologická témata

otázky

- Odkud se bere naše morální usuzování?

původ: Kohlberg

1. odměna a trest
 2. účelové jednání
 3. shoda s ostatními
 4. orientace na společnost
 5. sociální úmluva a individuální práva
 6. orientace na obecné etické principy a vlastní svědomí
- } prekonvenční
- } konvenční
- } postkonvenční

původ: Gilliganová

1. prekonvenční stádium
 - orientace na individuální přežití
2. přechodová fáze
 - od egoismu k odpovědnosti
3. konvenční stádium
 - zřeknutí se dobrého
4. přechodová fáze
 - od dobroty k pravdě
5. postkonvenční stádium
 - morálka nenásilí

motivace

- Proč bychom se měli chovat morálně?

motivace

■ EGOISMUS

■ sobectví

- s ohledem k vlastnímu prospěchu, blahu

■ sociobiologie

- sobecký gen

■ ALTRUISMUS

■ nezištné jednání

- ve prospěch druhého

■ reciproční altruismus

NORMATIVNÍ ETIKA

Speleologové

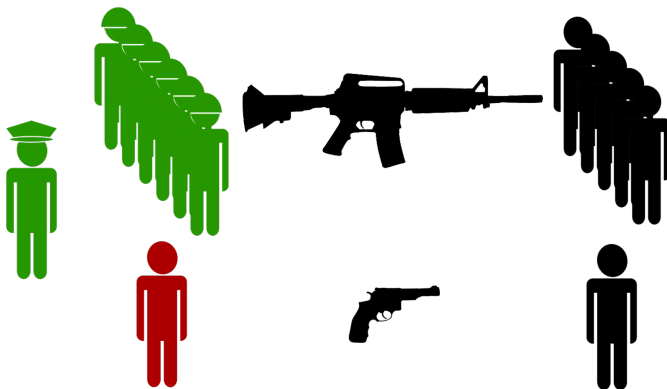
Představte si [...] u oceánu skupinu speleologů, kteří zjistí, že příliv žene do jeskyně vodu, a pokud okamžitě neutečou, všichni se utopí. Bohužel první člověk, který se pokusí dostat ven, je tlustý a beznadějně ucpe východ, přičemž hlavu má uvnitř jeskyně. Jeden člověk ze skupiny má váleček dynamitu. Buď odpálí tloušťku, čímž ho zabijí, nebo se všichni, včetně tloušťky samotného, utopí.

(Brandt v (Kohl, 1975: 108) překlad podle (Picha & Pichová, 2013: 58))

pojmy a koncepty

- Jaký bych měl být?
- Co bych měl dělat?
- Jak bych se měl chovat?

základní rozdělení přístupů

(Ondráček 2014)

základní rozdělení přístupů

- deontologický
 - Jakým pravidlem se řídit? Co je mou povinností?

- konsekvencionalistický
 - Jaký by měl být výsledek mých činů? Na co mám brát ohled?

- s ohledem k ctnosti
 - Jaký bych měl být?
Jak bych se měl s ohledem k tomu zachovat?

deontologický přístup

deontologický přístup

- deontologie
- deontologická etika
- etika povinností
- nekonsekvecionalistická etika

- Co je mou povinností?

deontologický přístup: na agenta/povinnost orientovaná

- idea agenta – jednajícího subjektu
- morální je intenzivně osobní
- intence – kauzalita – čin
 - Locke: dobrovolný vězeň
 - Rachels: dítě ve vaně
 - Knobe: předseda správní rady

deontologický přístup: na agenta/povinnost orientovaná

Immanuel Kant

- Imperativy
 - hypotetický
 - Pokud chceš, abys dosáhl ..., pak ...
 - kategorický
 - Jednej vždy ...

deontologický přístup: na agenta/povinnost orientovaná

Immanuel Kant

Základy metafyziky mravů (1781)

Jednej podle té maximy, od níž můžeš chtít, aby se stala obecným zákonem pro tebe i pro druhé.

Jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem.

deontologický přístup: na osobu/práva orientovaná

- práva spíše než povinnost
- právo pomoci a nebýt zneužit

deontologický přístup: na osobu/práva orientovaná

Immanuel Kant

Základy metafyziky mravů (1781)

Jednej tak, abys používal lidství, jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.

deontologický přístup: smluvní

- Morálně špatné jsou takové činy, které by byly zakázány na základě vhodné sociální/společenské dohody.

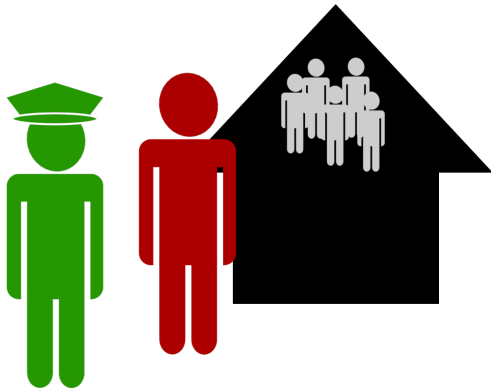
deontologický přístup: smluvní

Immanuel Kant

Základy metafyziky mravů (1781)

Maximy jsou universální zákony zastávané racionálními agenty.

Kant: problém lži

(Ondráček 2014)

konsekvencialistický přístup

konsekvencialistický přístup

- konsekvencialismus
- utilitarismus

- Čeho bych chtěl dosáhnout?

konsekvencialistický přístup

- Jeremy Bentham
- John Stuart Mill
- Henry Sidgwick

- konsekvencialismus činu
 - Čin je morálně správný, pouze pokud zvyšuje dobro.
- hedonismus
 - Činy jsou morálně správné, pokud zvyšují potěšení a snižují bolest.

konsekvencialistický přístup: dělení

PODLE VZNIKU NÁSLEDKŮ

pouze následky	okolnosti
aktuální	zamýšlené, ...
přímé	nepřímé
hodnotové	všechny

konsekvencialistický přístup: dělení

PODLE POVAHY NÁSLEDKŮ

hodnotové	všechny
maximalizační	zlepšující
agregátní	holistické
totální	průměrné

konsekvencialistický přístup: dělení

PODLE ROZSAHU NÁSLEDKŮ

universální	částečný
rovný	nerovný
neutrální	zaujatý

konsekvencialistický přístup: problémy

- zabíjení, vraždy, ...
- hodnocení
- morální rozsah
- ...

etika ctnosti

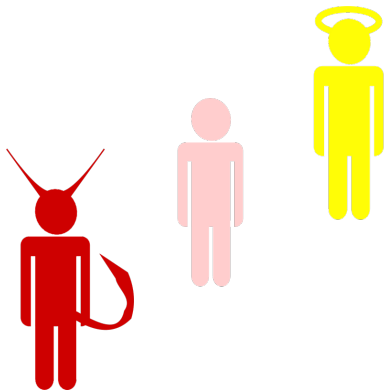
etika ctnosti

- etika ctnosti
- Jaký bych měl být?

etika ctnosti: zástupci

- Aristotéles
- Elisabeth Anscombe
- Bernard Williams
- Alasdair Macintyre

etika ctnosti: Aristotéles

(Ondráček 2014)

etika ctnosti: přístupy

■ EUDAIMONISMUS

- čin – cíl – větší cíl
- nůž – má řezat – má dobře řezat

■ NA AGENTA ZAMĚŘENÁ TEORIE

- Člověk je dobrý díky (vnitřní) ctnosti.

■ NA AGENTU ZALOŽENÁ TEORIE

- Akce je dobrá díky dobrému vnitřnímu životu agenta.

■ ETIKA STAROSTI

- starost, trpělivost, sebeobětování, ...

etika ctnosti: problémy

- sebestřednost
 - Feinberg: sobec
- nenávodnost, neužitečnost
 - Parfit: napravený nobelista
- morální štěstí

PŘEHLED

pojmy a koncepty: metaetika

- metaetika
- normativní etika
- aplikovaná etika
- morální objektivismus
- morální relativismus (kulturní, individuální)
- kognitivismus
- non-kognitivismus
- egoismus
- altruismus
- speciesismus
- is-ought problem
- naturalistický omyl
- moralistický omyl
- stádia morálního vývoje

pojmy a koncepty: normativní etika

- morální povinnost
- morální právo
- imperativ
 - hypotetický
 - kategorický
- morální agent
- morální čin
- ctnost
- konsekvencialismus
- deontologie
- etika ctnosti

ÚVOD

vymezení a otázka
základní členění

METAETIKA

otázky
metafyzická témata
sémantická témata
psychologická témata

NORMATIVNÍ ETIKA

deontologický přístup
konsekvencialistický přístup
etika ctnosti

PŘEHLED

Zdroje I

Geach, P. T. (1964). Assertion. , 74(4), 449–465.

Knobe, J. (2003). Intentional action and side effects in ordinary language. *Analysis*, 63(279), 190–194.

Kohl, M. (1975). *Beneficent Euthanasia*.

Picha, M., & Pichová, D. (2013). *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. dybbuk.

Platón. (2001). *Ústava*. OIKOYMENH.

Tato prezentace vznikla za podpory
Fondu rozvoje Masarykovy univerzity
Projekt: MUNI/FR/1266/2017
Inovace výuky filozofie a etiky pro studenty ESF

M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A